

بررسی نقش تقسیم مسئولیت در پذیرش پناهجویان افغان در ایران

با تأکید بر حقوق بشر اسلامی (از ۱۳۵۷ تا ۱۴۰۲)

سمیرا روحانی رانکوهی^۱، مهدی ذاکریان^۲، محمدعلی عبدالله زاده^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۱۹

چکیده:

جمهوری اسلامی ایران آثار منفی جنگ، عواقب آن مثل هجوم پناهجویان و جریان‌های مهاجرتی را به خوبی درک کرده، چرا که بیش از چهار دهه در غیاب حمایت‌های بین‌المللی، تحت شرایط وخیم جنگ هشت ساله، اقدامات یکجانبه قهرآمیز و تحریم‌ها، سخاوتمندانه از میلیون‌ها پناهجوی افغان پذیرایی کرده. بار مسئولیت پناهجویان افغان و نیاز به یک رویکرد کاربردی و مبتنی بر حقوق بشر اسلامی برای حمایت‌های پایدار از پناهندگان افغان در ایران به خوبی احساس می‌شود. هدف این پژوهش شناسایی سازمان‌های داخلی و خارجی درگیر در حوزه پناهجویان افغان در ایران می‌باشد و به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که تقسیم مسئولیت در پذیرش پناهجویان افغان در ایران چگونه است؟ روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات اسنادی و کتابخانه است. یافته‌های پژوهش نشان داد که تقسیم مسئولیت در خصوص پناهجویان افغان در ایران، در سه سطح بین‌المللی، سازمان‌های غیردولتی و سازمان‌های دولتی، انجام گرفته است و سازمان‌های دولتی در ایران همگام با اصول و مفاد حقوق بشر اسلامی، نقش اصلی را در این زمینه ایفا می‌کنند.

واژگان اصلی: تقسیم مسئولیت، حقوق بشر اسلامی، پناهجویان افغان، حمایت‌های بین‌المللی، تحریم‌ها

۱. دانشجوی دکتری تخصصی، گروه علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. دانشیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
m-zakerian@srbiau.ac.ir
۳. استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۱- مقدمه

از کشورهای مختلف در خصوص آثار منفی جنگ بر هجوم آوارگان و پناهجویان و جریان‌های مهاجرتی صحبت می‌کنند، حال آنکه کشور ایران عواقب و پیامدهای آن‌را به خوبی درک کرده است؛ چرا که بیش از چهار دهه است که در غیاب حمایت‌های بین‌المللی، تحت شرایط وخیم ناشی از جنگ هشت ساله و تحریم‌های یکجانبه قهرآمیز چنین وضعیتی را تجربه و سخاوتمندانه از میلیون‌ها پناهنده، مهاجر و آواره افغانستانی پذیرایی کرده است. افغانستان طی چند دهه گذشته از نرخ بالای مهاجر فرستی برخوردار بوده است. این روند با برخی تحولات سیاسی همچون جنگ شوروی، جنگ طالبان، و اشغال از سوی آمریکا تشدید و حالا با تسلط مجدد طالبان وارد فاز تازه‌ای شده است. این در حالی است که از دیر باز ایران همواره به عنوان یکی از مقاصد مهاجرتی اتباع افغانستانی مطرح بوده و در موج جدید نیز مهاجرت شمار بالایی از آن‌ها به ایران حکایت دارد.

رویه و الگوی جریان‌های مهاجرتی افغانستانی‌ها در برش‌های زمانی مختلف، متفاوت بوده است. بیشتر جریان مهاجرتی افغانستانی‌ها به ایران قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، مهاجرت‌های اقتصادی بوده است، ولی بعد از تجاوز شوروی به خاک افغانستان و به دنبال آن جنگ‌های داخلی در این کشور باعث شد جریان‌های غیر متعارف و پناهندگی به سمت ایران اتفاق بیفتد. در سال ۱۳۷۰ حدود ۳ میلیون پناهنده افغانستانی در ایران داشتیم که عمدتاً غیرمتعارف بوده است. بعد از سال ۱۳۸۰ الگوی مهاجرت متفاوت شد و در کنار مهاجرت افراد بدون مدرک از طریق شبکه‌های قاچاق، بیشتر مهاجرین اقتصادی و تحصیلی از افغانستان را به ایران داشتیم. در سال ۱۳۹۴ شمسی (۲۰۱۵ میلادی) موج مهاجرتی به اروپا شکل گرفت که به "بحران پناهجویی" اروپا خوانده شد، ولی همچنان کشورهای جنوب جهانی مانند ایران، پاکستان و ترکیه میزبان بیشترین تعداد پناهندگان بودند و هستند (پرویزی و پرویزی، ۱۳۹۴). در حال حاضر آمار رسمی از حضور ۵ میلیونی پناهجویان افغان و آمار غیر رسمی از حضور ۸ الی ۱۰ میلیونی آن‌ها حکایت دارد (وب سایت کمیساریا، ۲۰۲۳).

مبنای ایران در مواجهه با پناهندگان همیشه مبتنی بر رعایت حقوق انسانی و اسلامی بوده است. این پذیرایی طولانی مدت و بزرگترین جامعه پناهجو در جهان، چالش‌های بسیاری را برای ایران ایجاد کرده است، از جمله بار سنگین پذیرایی، مشکلات اقتصادی، اجتماعی و نیازهای اساسی

1. www.unhcr.org

پناهجویان. با توجه به شرایط اقتصادی، جنگ تحمیلی و تحریم‌های یکجانبه ظالمانه علیه جمهوری اسلامی ایران، سازمان‌های بین‌المللی بویژه کمیساریای عالی سازمان ملل در امور پناهندگان باید حمایت‌های مالی و اقتصادی برای مواجهه ایران با موج جدید پناهندگی را داشته باشند. البته تجربه ۴۰ ساله بیانگر حمایت اندک سازمان‌های بین‌المللی از ایران در حمایت از پناهجویان بوده است. برای مثال در دهه ۱۳۷۰ یک میلیون پناهنده از عراق هم در ایران حضور داشتند. کل تعداد پناهندگان جهان در این دهه برابر ۱۶ میلیون نفر بوده است؛ بنابراین در این دهه، با احتساب پناهندگان افغانستانی و عراقی، یک چهارم پناهندگان جهان در ایران جا گرفته بودند. این در حالی است که حمایت‌های بین‌الملل از ایران بسیار اندک و حداقلی بوده است. بار سنگین پذیرایی پناهجویان افغان در ایران یک چالش بزرگ بشمار می‌آید، که برای چند دهه به طول انجامیده و تأثیرات مهمی روی جامعه و نظام سلامت ایران داشته باشد. این پناهجویان به دلیل جنگ، ناامنی و بحران‌های سیاسی و اقتصادی در افغانستان، به ایران فرار کرده و در آنجا پناهنده شده‌اند. اما به دلیل عدم استقرار دائمی و عدم توانایی بازگشت به وطنشان، در ایران به مدت طولانی مانده‌اند. این وضعیت منجر به بار سنگینی در زمینه پذیرایی، اشتغال، خدمات بهداشتی و آموزشی، و تأثیرات اجتماعی و اقتصادی شده است (کشاورز قاسمی و نادرپور، ۱۳۹۷).

بر این اساس هدف این پژوهش شناسایی سازمان‌های درگیر در حوزه پناهجویان افغان در ایران می‌باشد و به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که تقسیم مسئولیت در پذیرش پناهجویان افغان در ایران چگونه است؟

۲- پیشینه تحقیق:

تحقیقات پژوهشگران مختلف در رابطه با موضوع مورد پژوهش فارغ از اینکه بسیار پر بار و راهگشای مسائل و مشکلات پناهندگان افغانستانی در ایران بوده و هست اما تفاوت آن‌ها با تحقیق حاضر در این است که اشاره‌ای به تقسیم مسئولیت برای کاهش بار سنگین این چند دهه پذیرایی از پناهجویان افغان در ایران را نداشته. پژوهش‌های انجام شده در حوزه پناهنده و پناهندگی (خزایی، ۱۳۷۶) و همچنین سازمان‌های بشر دوستانه‌ای همچون کمیساریای عالی سازمان ملل در امور پناهندگان بصورت موردی و مشکلات آن‌ها در بعضی کلان شهرها و شهرهایی که جمعیت بالایی از پناهندگان افغانستانی را در خود جای داده، انجام گرفته است (احمدلرش و عیدی،

۱۳۹۶). و بعضاً به مشکلات امنیتی، شغلی، معیشتی، درمانی و آموزشی که در ایران به سبب حضور آن‌ها ایجاد شده به صورت مقطعی پرداخته شده است.

همچنین غالباً موضوع مطالعه چرایی، چگونگی و تبعات فرهنگی - اجتماعی، امنیتی - سیاسی، اقتصادی - رفاهی؛ آموزشی، حقوقی، روانشناختی، بهداشتی و بیماری شناختی حضور مهاجران افغانستانی بوده است و کمتر اثری به مسئله تقسیم مسئولیت با رعایت موازین حقوق بشر اسلامی نسبت به کاهش بار مسئولیت چند دهه میزبانی از پناهجویان افغانستانی در ایران توجه داشته است. تحقیقات کاربردی و سیاست‌گذاری کارآمدی نیز در این حوزه انجام نگرفته است (مقصودی، ۱۴۰۱). با این وجود پژوهش‌هایی به شرح ذیل برخی از جنبه‌های موضوع را مورد ارزیابی قرار داده است. در این پژوهش سعی شده که به ابعاد مختلفی از تقسیم مسئولیت که کمتر به آن‌ها توجه شده با در نظر گرفتن مفاد اعلامیه حقوق بشر اسلامی پرداخته شود.

فیاضی (۱۳۸۱)، در پژوهشی با عنوان "مسئله پناهندگان در ایران بعد از انقلاب اسلامی و همکاری سازمان‌های بین‌المللی" علاوه بر بررسی مشکلات و معضلات پناهندگان در ایران بعد از انقلاب اسلامی و همکاری‌ها و تعاملات سازمان‌های بین‌المللی در این خصوص، فراز و نشیب‌ها در این مسیر پر مخاطره، آمارهای مقایسه‌ای از کمک‌های کمیساریا به پناهندگان، در ایران و پاکستان ارائه نموده است.

محسنی (۱۳۸۹)، نیز در پژوهشی با عنوان "بررسی نقش کمیساریای عالی پناهندگان در ایران در اجرای حقوق پناهندگی" به بررسی سیاست‌های ایران در زمینه اجرای حقوق پناهندگی در برخورد با مسئله پناهندگان بویژه پناهندگان افغانستانی پرداخته است. همچنین در یک مطالعه مقایسه‌ای، کمک‌هایی که کمیساریای عالی ملل متحد در امور پناهندگان، به پناهندگان مقیم ایران نموده است با کمک‌های ارائه شده به پاکستان به جهت شباهت بسیار زیاد بحران پناهندگی در این دو کشور، را مورد بررسی قرار گرفته است.

باقری و افقهی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان "سیاست فرهنگی و حقوق بشر مهاجران افغانستانی در ایران" معتقدند که اتخاذ سیاست‌های فرهنگی حقوق بشری در مواجهه با مهاجران افغانستانی تا حدودی موفقیت آمیز بوده است، چنانکه کمیساریای عالی امور پناهندگان ملل متحد نیز، تعامل ایران با مهاجران افغانستانی در این مدت را نمونه‌ای موفق از میزبانی جمعیت بزرگ پناهجویان معرفی کرده است. طبق نتایج به دست آمده در این پژوهش، سیاست کلان فرهنگی - حقوق بشری

کشور عمدتاً جهان‌گرای اسلامی و به دوراز مولفه‌های ملی‌گرایی بوده است، لذا مهاجران افغانستانی به عنوان برادران مسلمان مورد استقبال قرار گرفته‌اند. تنها در مقاطعی که گفتمان‌های توسعه‌گرایی و جهان‌گرایی لیبرال قدرت نسبی را در اختیار داشته‌اند، برخی مطالبات ملی‌گرایانه، محدودیت‌هایی را برای این مهاجران ایجاد نموده است.

خدادوست (۱۴۰۱)، در پژوهشی دیگر با عنوان "جمهوری اسلامی ایران و کاربست اصول اعلامیه حقوق بشر اسلامی در سیاست‌های مهاجرتی در قبال مهاجران افغانستانی" با هدف تبیین و بازنمایی کاربست اصول مندرج در اعلامیه حقوق بشر اسلامی در سیاست‌های مهاجرتی جمهوری اسلامی ایران در قبال مهاجران افغانستانی به این نتایج و یافته‌ها دست یافتند که در مقایسه با کشورهای همچون پاکستان و ترکیه، جمهوری اسلامی ایران با توجه به حسن همجواری و تأکیدات شرع مقدس و به لطف سیاست‌های نوع دوستانه و موازین انسان دوستانه فراگیر دولت و ملت ذیل دکرین حقوق بشر اسلامی، البته بطور نسبی به مهاجران افغانستانی امکان دسترسی به آموزش، بهداشت، بیمه، اشتغال، تردد آزاد در مناطق مختلف و فرصت‌های معیشتی داده شده است، که نه تنها باعث امنیت و بقای آنان شده بلکه به اذعان سازمان‌ها و نهادهای حقوق بشری بین‌المللی به شکوفایی و بهبود وضعیت آنان نیز کمک کرده است.

۳- مفاهیم

۳-۱- تقسیم مسئولیت

تقسیم مسئولیت^۱ به توزیع بار مسئولیت و تعهدات بین کشورها در روابط بین‌المللی اشاره دارد. به عنوان مثال، در مواجهه با یک بحران بین‌المللی، مانند یک مناطق جنگی، تروریسم یا بحران مهاجرت، تقسیم مسئولیت ممکن است به تقسیم بار نظامی، اقتصادی و انسانی برای مقابله با آن بحران بین کشورها اشاره داشته باشد. این تقسیم مسئولیت می‌تواند براساس توانایی‌ها، منافع، تاریخچه و قوانین بین‌المللی انجام شود.

۳-۲- اعلامیه حقوق بشر اسلامی

اعلامیه حقوق بشر اسلامی^۲ که در سال ۱۹۸۱ توسط سازمان کنفرانس اسلامی تصویب شد،

1. Burden Sharing

2. Islamic Declaration of Human Rights

یک سند بین‌المللی است که به حقوق بشر در قالب اصول و مبانی اسلامی توجه می‌کند. این اعلامیه در بین کشورهای اعضای سازمان کنفرانس اسلامی تأیید شده است.

به طور کلی، اعلامیه حقوق بشر اسلامی بر اساس اصول و مفاهیم اسلامی سعی در تعریف حقوق بشر دارد. در این اعلامیه، به برخی از حقوق اساسی انسانی تأکید شده است، از جمله حقوق مدنی و سیاسی، حقوق اقتصادی و اجتماعی، حقوق فرهنگی و تربیتی، حقوق زنان و حقوق کودکان.

مهمترین اصولی که در اعلامیه حقوق بشر اسلامی تأکید شده است، عبارتند از:

۱. احترام به کرامت انسانی: اعلامیه حقوق بشر اسلامی تأکید می‌کند که تمام انسان‌ها برابر و با ارزشی مساوی به دنیا می‌آیند و باید با احترام و کرامت برخورد شود.

۲. حقوق مدنی و سیاسی: اعلامیه حقوق بشر اسلامی به حقوقی مانند آزادی بیان، آزادی مذهبی، حقوق عدالت، حقوق حاکمیت قانون و حقوق شخصی می‌پردازد.

۳. حقوق اقتصادی و اجتماعی: اعلامیه حقوق بشر اسلامی به حقوقی مانند حق بهره‌برداری از تولید و ثروت، حقوق کار و کارگر، حق تأمین نیازهای اساسی و حق بهره‌مندی از خدمات اجتماعی اشاره می‌کند.

۴. حقوق فرهنگی و تربیتی: اعلامیه حقوق بشر اسلامی به حقوقی مانند حقوق به تعلیم و تربیت، حقوق به فرهنگ و زبان و حقوق به استفاده از امور فرهنگی و هنری اشاره می‌کند.

۵. حقوق زنان و حقوق کودکان (فردمن^۱، ۲۰۱۶): اعلامیه حقوق بشر اسلامی به حقوقی مانند حقوق برابری زن و مرد، حقوق به زندگی خانوادگی سالم و حقوق کودکان توجه دارد (اسلامی، ۱۳۹۱).

بهره‌برداری از اعلامیه حقوق بشر اسلامی می‌تواند متناسب با قوانین و ضوابط هر کشور و با توجه به تفسیرهای مذاهب و فرهنگ‌های مختلف، تفسیر و اجرا شود. اعلامیه حقوق بشر اسلامی تلاش می‌کند تا با استفاده از آرمان‌ها و اصول اسلامی، حقوق بشر را در محدوده‌ای که با ارزش‌ها و اصول اسلامی سازگار است، تعریف و تضمین کند (ذاکریان امیری، ۱۴۰۱).

اعلامیه حقوق بشر اسلامی در راستای تأمین حقوق بشر بر اساس اصول اسلامی بوده و در قالب سندی برای کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی قابل اعمال و اجرا است. با این حال، تفسیر و اجرای دقیق این اصول و تأثیر آن در قوانین و سیاست‌های داخلی هر کشور، به عهده آن

^۱. Freedman

کشورها و نظام‌های حقوقی آن‌ها است.

۳-۳- کنوانسیون ۱۹۵۱ سازمان ملل در خصوص پناهندگان و پروتکل ۱۹۶۷

مهمترین سند حقوقی بین‌المللی در رابطه با پناهندگان می‌باشد. این سند برای اولین بار مشخص نمود که چه کسانی پناهنده هستند و حقوق و تعهدات آن‌ها و نیز حقوق و تعهدات کشورهای میزبان آن‌ها چیست. سند مذکور همچنین طی ماده ۳۳ خود اصل اساسی "منع اخراج"، یا عدم بازگشت پناهندگانی که ترس موجهی از تعقیب و آزار خود در کشور مبدا داشته باشند، را تعیین نمود. پروتکل ۱۹۶۷ دامنه اختیارات کنوانسیون را وسعت بخشید و محدودیت جغرافیایی و زمانی موجود در متن اولیه آن را مرتفع نمود (مول و مردیت، ۲۰۱۰).

۳-۴- پناهنده:

پناهنده^۳ در لغت به معنی پناه آورنده، پناه گیرنده، آن که به کسی یا چیزی پناه برد (عمید، ۱۳۸۴: ۷۹) و مطابق تعریف ماده (۱) کنوانسیون، "به علت ترس موجه از اینکه به علل مربوطه به نژاد، مذهب، ملیت، عضویت در گروه‌های اجتماعی خاص و یا داشتن عقاید سیاسی تحت تعقیب، شکنجه، آزار و اذیت قرار گیرد، در خارج از کشور محل سکونت عادی خود بسر می‌برد و نمی‌تواند یا به علت ترس مذکور نمی‌خواهد خود را تحت حمایت آن کشور قرار دهد یا در صورتی که فاقد تابعیت است و پس از چنین حوادثی در خارج از کشور محل سکونت دائمی خود بسر می‌برد، نمی‌تواند یا به علت ترس مذکور نمی‌خواهد به آن کشور بازگردد..." می‌باشد.

۴-۵- کمیساریای عالی سازمان ملل در امور پناهندگان

کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان^۴ توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۵۰ تاسیس شد. با توجه به کنوانسیون ۱۹۵۱ در وضعیت پناهندگان و پروتکل ۱۹۶۷ آن، آژانس موظف به رهبری و هماهنگی اقدامات بین‌المللی برای حفاظت از پناهندگان و حل مشکلات پناهندگان در سراسر جهان. هدف اولیه آن است به منظور حفاظت از حقوق و رفاه پناهندگان. دفتر کمیساریا در ایران در سال ۱۹۸۴ افتتاح شد.

1. non-refoulement

2. Mole and Meredith,

3. Refugee

4. UNHCR

۶-۴- راه حل های پایدار^۱

بازگشت داوطلبانه^۲، ادغام محلی^۳، و اسکان مجدد^۴ سه رکن اساسی راه حل های پایدار هستند که هر سه از اهمیت یکسانی برخوردارند. پناهندگان به فراخور شرایط موجود در کشور خود و کشور پناه دهنده از این امکانات بهره خواهند برد.

۷-۴- راه حل های راهبردی

در ماه مه ۲۰۱۲، دولت های جمهوری اسلامی افغانستان، جمهوری اسلامی ایران و جمهوری اسلامی پاکستان و کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد در امور پناهندگان فرایند مشورتی چهارجانبه ای را آغاز نمودند که به تدوین سند راه حل های راهبردی برای پناهندگان افغان جهت حمایت از بازگشت داوطلبانه، ادغام مجدد پایدار و کمک به کشورهای میزبان انجامید.

۵- دیدگاه های نظری و مباحث تئوریک مهاجرت

برای بررسی نقش کاربردی تقسیم مسئولیت پناهجویان افغان با رویکرد حقوق بشر اسلامی، می توان از چندین نظریه مهاجرت استفاده کرد. در اینجا، با توجه به نظریه های کارکردگرایی مهاجرت، وابستگی، سیستمی مهاجرت و جذب و دفع مهاجرت، نظریه وابستگی به طور عمده قابل توجه به نظر می رسد.

۱-۵- نظریه کارکردگرایی مهاجرت

این نظریه که بر تبیین و دلایل و پیامدهای مهاجرت بنا شده در مورد دلایل مهاجرت بر این نکته اشاره دارد که در هر نظام بدون وجود پوشش های انسانی تعادل بر هم می خورد و بر همین اساس مهاجرت عنصری الزامی جهت برقراری تعادل مجدد در جامعه است. از این رو مهاجرت از یک طرف به مکانیزم تطابق شخص با تغییرات ایجاد شده بدل می گردد و از طرف دیگر تعادل از دست رفته را به جامعه باز می گرداند. این نظریه سپس به آثار مهاجرت بر ساخت مبداء، مقصد و وضعیت شخص مهاجر می پردازد. بر اساس دیدگاه نظریه پردازان این نظریه ساخت جامعه مقصد،

1. Durable Solutions

2. Voluntary Repatriation

3. Local Integration

4. Resettlement

مهاجر را از ابتدا در خود جذب و سپس با خود هماهنگ می‌کند و مهاجر بعد از همانند شدن به یگانگی با آن دست می‌یابد (احمدرش و عیدی، ۱۳۹۷: ۵۶).

۲-۵- نظریه وابستگی مهاجرت

بر اساس نظریه وابستگی، مهاجرت معلول توسعه نابرابر است و نه تنها شکل دهنده وابستگی کشورهای جهان سوم است، بلکه باعث تقویت وابستگی این کشورها نیز می‌شود. مهاجرت از طرفی عامل تقویت توسعه نیافتگی کشور مهاجر فرستنده است؛ چراکه با خروج آنان نیروی کار کاهش می‌یابد و از سوی دیگر عامل ایجاد و تشدید نارضایتی کشور مهاجر پذیر به دلیل مشکلات پیدا کردن کار (پورتز^۱، ۱۹۸۷).

۳-۵- نظریه وابستگی مهاجرت

کریتز و همکارانش^۲ که نظریه پردازان نظریه سیستمی مهاجرت هستند معتقدند که مهاجرت‌های بین‌المللی که بین سرزمین‌های مبداء و مقصد مهاجرتی جریان می‌یابند، به طور تنگاتنگی با سایر حلقه‌های درهم تنیده شده سیستمی را به وجود می‌آورند که مهاجرت را شکل داده و به جریانی پویا و بالنده تبدیل می‌کنند. از نظر آنان ارتباطات تاریخی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی نه به شکلی تنها و جدا از هم، بلکه به عنوان مجموعه‌ای تفکیک ناپذیر بستر لازم را برای مبادلات مهاجرتی فراهم کرده و آن را تداوم می‌بخشند (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۲۹).

از منظر این نظریه که به عنوان یک چارچوب تحلیلی جامع و چندبعدی برای بررسی مهاجرت و تأثیرات آن می‌تواند در زمینه‌های مختلفی از جمله اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی مورد استفاده قرار گیرد.

الف) مهاجرت و توسعه اقتصادی:

اگر چه جریان بین‌المللی مهاجرت سرمایه انسانی در مجموع بر بهبود توسعه اقتصادی در سطح جهان اثر مثبت داشته است، لیکن به منظور دستیابی به درکی بهتر از تاثیر مهاجرت بر توسعه اقتصادی در سطح ملی و در کشورهای مبداء، لازم است شاخص‌هایی همانند؛ نرخ مهاجرت و بازگشت مهاجران، کیفیت سرمایه انسانی خارج شده، درآمدهای برگشتی مهاجران و ایجاد شبکه‌های تجاری و سهولت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد (دبیرخانه

1. Portez

2. Kritz Lime and Et al

شورای عالی ایرانیان خارج از کشور، ۱۴۰۲). نظریه سیستمی مهاجرت می‌تواند در بررسی تأثیر مهاجرت بر رشد و توسعه اقتصادی کشورهای مبدأ و مقصد مورد استفاده قرار گیرد. با تحلیل تعاملات بین عوامل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی در دو سیستم مبدأ و مقصد، می‌توان اثرات مثبت و منفی مهاجرت را بر روی اقتصاد و توسعه کشورها مورد بررسی قرار داد و راهکارهای بهبودی را پیشنهاد داد.

ب) مهاجرت و تنوع فرهنگی

از این منظر هر فرهنگی میدان محدودی برای به رسمیت شناختن دیگر فرهنگ‌ها قائل می‌شود و فرهنگ‌های دیگر را به حاشیه می‌راند، لیکن فرهنگ‌ها هرچقدر هم غنی باشند، بازهم به رابطه با یکدیگر برای تصحیح و تکمیل نیازمند هستند (چراغی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۷). نظریه سیستمی مهاجرت می‌تواند به ما در درک تعاملات میان فرهنگ‌ها و تأثیر مهاجرت بر تنوع فرهنگی و هویت‌های اجتماعی کمک کند. با تحلیل سیستم فرهنگی در کشورهای مبدأ و مقصد، می‌توان مسیرها و الگوهای تعامل فرهنگی مهاجران را بررسی کرده و به منظور تسهیل تعامل فرهنگی و شکل‌گیری جوامع چندفرهنگی راهکارهای مناسب ارائه داد.

ج) مهاجرت و سیاست‌های امنیت مرزی

بدیهی است امنیت مرزها و نواحی مرزی پشوانه‌ای محکم برای امنیت انسانی با ابعاد متنوعش در داخل کشور است و هرگونه ناامنی در مرز می‌تواند در سیستم‌های اقتصادی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی داخل کشور اخلال ایجاد کند. در مقابل، امنیت مطلوب می‌تواند در حد خود در امنیت مرزی و داخلی کشور سهم بسیار برجسته‌ای را به خود اختصاص دهد (احمدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۲۷). از این رو با استفاده از نظریه سیستمی مهاجرت می‌توان تأثیر مهاجرت بر سیاست‌های امنیت مرزی و مدیریت مرز را بررسی کرد. با تحلیل تعاملات میان عوامل امنیتی و مهاجرتی در سیستم‌های مبدأ و مقصد، می‌توان به شناخت بهتر ریسک‌ها و چالش‌های امنیتی مرتبط با مهاجرت و ارائه راهکارهای مناسب برای مدیریت امنیت مرزی پرداخت.

۴-۵- نظریه جذب و دفع

نظریه «جذب و دفع» که به نظریه تفاوت‌ها و کشش و رانش نیز معروف است، اولین بار در سال ۱۹۶۶ توسط اورت اس لی در مقاله‌ای با عنوان «نظریه مهاجرت»، مطرح شد، و درباره حجم مهاجرت، جریان متقابل مهاجرت و خصوصیات فرد مهاجر نکاتی را بیان کرد. از نظر لی، مهاجرت

به عنوان تغییر مکان دایمی یا موقت تلقی می‌شود و هیچ محدودیتی برای مسافت حرکت یا اختیاری و اجباری بودن ماهیت این عمل و هیچگونه تفاوتی میان مهاجرت داخلی و خارجی وجود ندارد.

از دیدگاه لی، به طور کلی چهار عامل اصلی در مهاجرت دخیل هستند، که عبارتند از:

- ۱- عوامل موجود در مبدأ،
- ۲- عوامل موجود در مقصد،
- ۳- موانع موجود در جریان مهاجرت از مبدأ به مقصد،
- ۴- و عوامل شخصی.

در هر مبدأ و مقصدی، مجموعه‌ای از عوامل مثبت (جاذبه‌ها) و عوامل منفی (دافعه‌ها) وجود دارند که در نگاه داشتن فرد در یک منطقه یا مهاجرت او موثراند؛ مهاجر با مقایسه عوامل جاذبه و دافعه در مبدأ و مقصد، تصمیم می‌گیرد مهاجرت کند. عناصر مثبت فرد را نگه می‌دارد و دیگران را از مناطق دیگر جذب می‌کند و برعکس، علائم منفی افراد را به مهاجرت وادار می‌کند، صفر نیز جزو عوامل خشی است، یعنی جزو عوامل جاذبه یا دافعه محسوب نمی‌شود. حجم ناخالص مهاجرت به میزان عوامل منفی و مثبت در مبدأ و مقصد بستگی دارد. همچنین عوامل دیگری که در مهاجرت تاثیر می‌گذارند عوامل شخصی‌اند، نظیر سن مهاجر، جنس مهاجر، میزان مهارت مهاجر، و یا نژاد و وابستگی سیاسی و تعلقات قومی مهاجر (پاپلی یزدی و رجبی سناجردی، ۱۳۸۲: ۲۲۹).

۵-۵- نظریه تقسیم عادلانه بار

از نظریه‌های مطرح و مشهور در زمینه تقسیم مسئولیت پناهندگی و مهاجرت نظریه «تقسیم عادلانه بار» است^۱. این نظریه براساس تقسیم عادلانه مسئولیت و تعهدات بین کشورها برای پذیرش و مراقبت از پناهندگان و مهاجران بر اساس عواملی مانند توانایی اقتصادی، جمعیت، نیازها و منافع مشترک بر اساس استانداردهای بین‌المللی است و بر چهار موضوع تأکید دارد:

الف) تقسیم مسئولیت بین کشورها

با توجه به نیازها و توانایی‌های مختلف کشورها، می‌توان مسئولیت پذیرش و جذب مهاجران را بین کشورها تقسیم کرد. این تقسیم مسئولیت می‌تواند بر اساس ظرفیت اقتصادی، تعداد جمعیت، تاریخچه مهاجرت و سایر عوامل مرتبط با هر کشور صورت گیرد (تورک^۲، ۲۰۱۷).

1. Fair Burden – Sharing

2. Türk

ب) همکاری و تعاون بین کشورها

کشورها می‌توانند با همکاری و تعاون در تقسیم مسئولیت و پذیرش مهاجران، بار سنگین پذیرایی را بهبود بخشند. این شامل تبادل اطلاعات، تجربیات، منابع و همکاری در تأمین نیازهای مهاجران می‌شود (کارنس^۱، ۱۹۸۷).

ج) اصلاح سیاست‌های مهاجرت

تغییر در سیاست‌های مهاجرت می‌تواند تقسیم مسئولیت را بهبود بخشد. سیاست‌های منع دفع مهاجران، تشویق جذب مهاجران ماهر و متخصص، تسهیل تعاملات فرهنگی و سیاسی با مهاجران و تأمین حقوق بشر برای آن‌ها نمونه‌هایی از تغییرات سیاست‌ها هستند (شی^۲، ۲۰۱۷).

د) ایجاد مکانیسم‌های تسهیل‌کننده

برای تسهیل تقسیم مسئولیت و بهبود پذیرش مهاجران، می‌توان مکانیسم‌هایی مانند توافق‌نامه‌های منطقه‌ای یا بین‌المللی، ایجاد سازوکارهای مالی برای تأمین منابع و اجرای همکاری‌های فنی و تخصصی بین کشورها را معرفی کرد (پوگ^۳، ۲۰۱۷).

۶- تقسیم مسئولیت در خصوص پناهندگان افغان در ایران

تقسیم مسئولیت در خصوص پناهندگانی افغان در ایران در سه سطح انجام شده است.

۱- سطح اول سازمان‌های بین‌المللی

۲- سطح دوم سازمان‌های غیردولتی

۳- سطح سوم سازمان‌های دولتی

۶-۱- سازمان‌های بین‌المللی

همکاری با سازمان‌های بین‌المللی می‌تواند در ایجاد فرصت‌های تعامل اجتماعی بین پناجویان افغان و جامعه میزبان بسیار مؤثر باشد.

سازمان ملل متحد^۴:

سازمان ملل متحد به عنوان یک سازمان بین‌المللی اصلی، نیز در تقسیم مسئولیت پناجویان

1. Carens

2. Shue

3. Pogge

4. UN

افغان در ایران نقش موثری دارد. این سازمان به عنوان مرجع رسمی و اصلی بین‌المللی تلاش می‌کند تا در همکاری با دولت ایران و سایر سازمان‌های مربوطه، نیازهای کلان پناهندگان را تامین کند و در جهت بهبود شرایط زندگی آن‌ها سیاست‌گذاری نماید.

سازمان بهداشت جهانی^۱

سازمان جهانی بهداشت نیز در تقسیم مسئولیت پناهجویان افغان در ایران نقش دارد. این سازمان تلاش می‌کند تا به تامین خدمات بهداشتی ضروری برای پناهندگان، از جمله مراقبت‌های پزشکی، واکسیناسیون، بهداشت عمومی و کنترل بیماری‌ها بپردازد.

سازمان بین‌المللی کمک به کودکان^۲

این سازمان نیز برای ارائه حمایت به کودکان در زمینه‌هایی مانند آموزش، بهداشت، تغذیه و حفاظت از حقوق کودکان فعالیت می‌کند. و تلاش می‌کند تا به تامین نیازهای اساسی کودکان پناهنده افغان در ایران بپردازد.

دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم^۳

این سازمان بین‌المللی در زمینه مبارزه با ترافیک مواد مخدر و جرم سازمان یافته فعالیت می‌کند (پیوتروویک^۴، ۲۰۱۲). و در حوزه تقویت نظام قضایی و مبارزه با جرم‌های مرتبط با ترافیک مواد مخدر که ممکن است در بین جامعه پناهندگان افغان در ایران رخ دهد، نقش ایفا می‌کند.

سازمان‌های حقوق بشر^۵

سازمان‌های حقوق بشر می‌توانند در ترویج و حمایت از حقوق پناهجویان و جامعه میزبان نقش مهمی داشته باشند. همکاری با این سازمان‌ها می‌تواند شامل ارائه اطلاعات در مورد تعامل اجتماعی و حقوق پناهجویان، همکاری در برنامه‌ها و پروژه‌های مشترک، و ارائه حمایت قانونی و حقوقی باشد.

سازمان بین‌المللی مهاجرت^۶

سازمان‌های مهاجرت معمولاً مسئولیت‌هایی در امور مربوط به پناهندگان و مهاجران دارند.

1. WHO

2. UNICEF

3. UNODC

4. Piotrowicz

5. Human Rights Organizations

6. IOM

همکاری با این سازمان‌ها می‌تواند شامل تسهیل فرآیند انتقال و تراکنش پناهجویان، ارائه خدمات حمایتی مانند مسکن، بهداشت و آموزش، و ارائه آمار و اطلاعات مربوط به وضعیت پناهجویان باشد.

کمیساریای عالی سازمان ملل در امور پناهندگان^۱

سازمان‌هایی که به طور خاص به امور پناهندگان و مهاجران مربوط هستند، می‌توانند منابع و خدمات مربوطه را فراهم کنند. همکاری با این سازمان‌ها می‌تواند شامل باشد به استفاده از خدمات و منابع موجود، بهبود فرآیندهای اداری و قانونی مربوط به پناهجویان، و ارائه راهنمایی و مشاوره به پناهجویان در مورد حقوق و وظایف آن‌ها (محسنی، ۱۳۸۹). کمیساریا با ارائه راهکارهای پایدار مثل بازگشت داوطلبانه^۲، ادغام محلی^۳، و اسکان مجدد^۴ سه رکن اساسی راه‌های پایدار هستند که هر سه از اهمیت یکسانی برخوردارند. پناهندگان به فراخور شرایط موجود در کشور خود و کشور پناه دهنده از این امکانات بهره خواهند برد. تقسیم مسئولیت بین کشورهای ثالث و اسکان مجدد پناهجویان افغان می‌تواند در کاهش سنگینی بار مربوط به پناهجویان و تعداد آن‌ها مؤثر باشد. کشورهای ثالث می‌توانند در تقسیم مسئولیت‌ها و بار پناهجویان با یکدیگر همکاری کنند. این همکاری می‌تواند شامل تبادل اطلاعات و آمار دقیق درباره پناهجویان، تبادل تجربیات و بهترین روش‌های مدیریت پناهندگان، و تعیین استانداردها و الگوهای مشترک برای اسکان و حمایت از پناهجویان باشد. این اقدامات می‌توانند منجر به توزیع عادلانه‌تر بار پناهجویان بین کشورهای ثالث شود. افزایش ظرفیت و توانمندی کشورهای ثالث در اسکان و حمایت از پناهجویان افغان می‌تواند به تقسیم مسئولیت کمک کند. این شامل ارائه آموزش‌های مربوط به مدیریت پناهجویان، تقویت زیرساخت‌ها و خدمات عمومی مربوط به پناهجویان، و توسعه سیاست‌ها و قوانین مرتبط با پناهندگان است.

سازمان جهانی کمک به مهاجران^۵

این سازمان بین‌المللی در زمینه حقوق کار و بهبود شرایط اشتغال فعالیت می‌کند و می‌تواند در ارائه پشتیبانی به پناهندگان افغان در زمینه اشتغال و آموزش حرفه‌ای به کار گرفته شود. با توجه به

1. UNHCR

2. Voluntary Repatriation

3. Local Integration

4. Resettlement

5. ILO

گسترده‌گی مسئله و نیازهای متعدد پناهندگان، سازمان‌های بین‌المللی مختلف با همکاری در زمینه‌های مختلف می‌توانند سعی کنند تا به حل مشکلات پناهندگان و بهبود شرایط آن‌ها در ایران کمک کنند.

۶-۲- سازمان‌های غیردولتی

سازمان‌های غیردولتی هم نقش موثری در تقسیم مسئولیت حضور پناهجویان افغان در ایران داشته‌اند.

شورای پناهندگان (بریتانیا)^۱ و عفو بین‌الملل^۲

این سازمان‌ها در مناسبت‌های مختلف برای دفاع از حقوق پناهندگان و پناهجویان در بریتانیا متحد شده‌اند. آن‌ها کمپین‌های مشترکی را انجام داده‌اند، اعتراضات را سازماندهی کرده‌اند و از افرادی که با اخراج یا بدرفتاری مواجه هستند حمایت قانونی کرده‌اند. همکاری آن‌ها به افزایش آگاهی عمومی، تأثیرگذاری بر تغییر سیاست‌ها و ارائه کمک مستقیم به پناهندگان کمک کرده است.

سازمان‌های غیرانتفاعی

سازمان‌های غیرانتفاعی و خیریه ممکن است برنامه‌ها و پروژه‌هایی برای حمایت از پناهجویان و تعامل اجتماعی آن‌ها داشته باشند. همکاری با این سازمان‌ها می‌تواند شامل ارائه منابع مالی و مواد ضروری، تحقیقات و آمار، و ایجاد شبکه‌ها و فرصت‌های ارتباطی باشد.

دیده‌بان حقوق بشر^۳ و پزشکان بدون مرز^۴

دیده‌بان حقوق بشر، یک سازمان برجسته حقوق بشر، و سازمان پزشکان بدون مرز، یک سازمان بشردوستانه پزشکی، در موارد متعدد برای روشن کردن چالش‌های پیش روی پناهندگان همکاری کرده‌اند. مهاجران آن‌ها نقض حقوق بشر را مستند کرده‌اند (ناصر زاده، ۱۳۷۲)، مراقبت‌های پزشکی ارائه کرده‌اند و خواستار بهبود دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی برای جمعیت‌های آواره شده‌اند. تلاش‌های مشترک آن‌ها به افشای تخلفات، ایجاد حمایت عمومی و حمایت از تغییرات سیاست کمک کرده است.

بنیاد آکسفام^۵ و کمیته بین‌المللی نجات^۶

در چندین برنامه واکنش اضطراری و توسعه بلند مدت با هدف حمایت از پناهندگان و

1. British Refugee Council

2. Amnesty International

3. Human Rights Watch

4. Doctors Without Borders

5. OXFAM

6. ICR

جمعیت‌های آواره همکاری کرده‌اند. آن‌ها در کشورهایمانند اردن، لبنان و بنگلادش برای ارائه خدمات ضروری مانند مراقبت‌های بهداشتی، آب، بهداشت و آموزش با یکدیگر همکاری کرده‌اند. همکاری آن‌ها یک رویکرد جامع‌تر و هماهنگ‌تر را برای رسیدگی به نیازهای پناهندگان و دفاع از حقوق آن‌ها ممکن کرده است (صفایی، ۱۳۷۴).

سازمان جهانی حقوق کودک^۱

سازمان جهانی حقوق کودک و کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان در ابتکارات مختلفی برای حمایت و حمایت از کودکان پناهنده شریک شده‌اند. آن‌ها در برنامه‌های آموزشی، ابتکارات حمایت از کودکان، و کمپین‌های حمایتی همکاری کرده‌اند تا اطمینان حاصل کنند که حقوق و رفاه کودکان پناهنده در اولویت قرار دارند. تلاش‌های مشترک آن‌ها منجر به بهبود دسترسی به آموزش، مراقبت‌های بهداشتی و حفاظت از کودکان آسیب پذیر شده است (زادگان و همکاران، ۱۳۹۲).

جمعیت هلال احمر ایران

این سازمان غیردولتی در زمینه ارائه کمک‌های انسانی، امداد و نجات، تامین نیازهای اساسی و حمایت از پناهندگان فعالیت می‌کنند. که به عنوان نمونه‌ایی از همکاری‌های موفق بین سازمان‌های غیردولتی و گروه‌های مدافع برای تقسیم مسئولیت مسائل پناهندگان است. اثربخشی این مشارکت‌ها در توانایی آن‌ها برای تجمیع منابع، تخصص و شبکه‌ها برای رسیدگی به چالش‌های پیچیده‌ای که پناهندگان با آن مواجه هستند، افزایش آگاهی و دفاع از حقوق آن‌ها در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی است.

۳-۶- سازمان‌های دولتی

سازمان‌های دولتی در ایران بر مبنای حقوق بشر اسلامی که در قرآن و سنت پیامبر اسلام (صلی الله علیه وسلم) و منابع شرعی دیگر قرار دارد، به حمایت از حقوق انسانی و کرامت انسانی در جوامع اسلامی می‌پردازند. این سازمان‌ها بر اساس مفاد حقوق بشر اسلامی مانند: (حق زندگی و امنیت شخصی، حق به جستجوی پناه، حق به زندگی مناسب، حق عدالت و محاکمه منصفانه و ...) در

1. Save the Children

تقسیم مسئولیت پناهجویان افغان در ایران ایفای نقش می‌کنند.

این سازمان‌ها می‌توانند شامل وزارتخانه‌های مسئول امور پناهندگان و مهاجرت، سازمان‌های حکومتی مربوط به امور داخلی یا خارجی، و سازمان‌های امنیتی باشند. همکاری با این سازمان‌ها می‌تواند شامل تعامل برای بهبود سیاست‌ها و قوانین مربوط به پناهجویان، هماهنگی در فرآیندهای اداری و مهاجرت، و تسهیل ارتباطات بین جامعه میزبان و پناهجویان باشد. این سازمان‌ها عبارتند از:

وزارت کشور

وزارت کشور ایران نیز نقش مهمی در تقسیم مسئولیت پناهجویان افغان در ایران دارد. این وزارتخانه مسئولیت اجرای سیاست‌های دولت در این زمینه را برعهده دارد و با وزارتخانه‌های دیگر مثل وزارت امور خارجه و سازمان‌های مختلف و زیرمجموعه‌های این وزارتخانه مثل اداره امور اتباع همکاری می‌کند تا نیازهای پناهجویان را برطرف کند.

سازمان بهزیستی کشور

این سازمان مسئول ارائه خدمات اجتماعی، بهداشتی و رفاهی به پناهجویان و مهاجران است و تلاش می‌کند تا شرایط مناسبی را برای زندگی آن‌ها فراهم کند.

نیروی‌های نظامی و انتظامی

نیروهای انتظامی، به ویژه پلیس مهاجرت و سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، در تقسیم مسئولیت پناهجویان افغان نقش دارند. آن‌ها مسئولیت جفاظت از مرزها، کنترل و نظارت بر ورود و خروج پناهجویان، و اجرای سیاست‌های دولت در این زمینه را برعهده دارند (محمدی؛ و همکاران، ۱۳۹۸)

سازمان کمیته ملی پناهندگی

این سازمان مسئول تنظیم و مدیریت سیاست‌ها و برنامه‌های مربوط به پناهندگان در ایران است. کمیته ملی پناهندگی به عنوان سازمان مرجع پناهندگی در کشور، مسئول تعیین وضعیت حقوقی پناهندگان، ارائه خدمات پایه به آن‌ها و هماهنگی با سایر سازمان‌های مرتبط است.

سازمان امور مهاجران

این سازمان به عنوان یکی از سازمان‌های دولتی در ایران، در تقسیم مسئولیت پناهجویان افغان نقش دارد. مهمترین وظیفه این سازمان ارائه خدمات مورد نیاز مهاجران و پناهندگان است، از جمله تامین مسکن، امور ثبتی، اشتغال و آموزش.

سازمان تامین اجتماعی

این سازمان با ارائه خدمات مربوط به بیمه‌های اجتماعی و پشتیبانی مالی به پناهجویان تلاش می‌کند تا زندگی آن‌ها را در شرایط مالی بهتری قرار دهد.

سازمان تربیت بدنی

این سازمان مسئولیت ارائه فعالیت‌های ورزشی و تربیت جسمانی به این جامعه را بر عهده دارد و می‌تواند به بهبود سلامت جسمی و روانی آن‌ها کمک کند (محمدیان و همکاران، ۱۳۸۴: ۲۷۷-۲۷۰).

وزارت آموزش و پرورش

این وزارتخانه با ارائه خدمات آموزشی و پرورشی به کودکان و نوجوانان پناهجوی افغان تلاش می‌کند تا زمینه‌های مناسبی را برای تحصیل آن‌ها فراهم کند.

سازمان صدا و سیما

این سازمان به ویژه رادیو و تلویزیون، نقش مهمی در اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی عموم درباره وضعیت پناهجویان افغان در ایران دارد (بیچرانلو؛ و طاهری، ۱۳۹۹). این سازمان اخبار و برنامه‌های مرتبط با پناهندگان را پوشش می‌دهد و می‌تواند به توعیت و حمایت از آن‌ها کمک کند.

ستاد حقوق بشر

ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران که ابتدا به عنوان بخشی از معاونت امور بین‌الملل قوه قضائیه فعالیت می‌کرد، در تاریخ ۱۰/۱۰/۱۳۸۴ با مصوبه شورای عالی امنیت ملی به یک نهاد فرا قوه ای تاسیس و به عنوان یک نهاد مرجع درباره مسائل مربوط به حقوق بشر مشغول به فعالیت است. و مسئولیت هدایت و پیگیری کلیه امور مربوط به مسأله حقوق بشر در سطح داخلی و بین‌المللی را با همکاری و هماهنگی دستگاه‌های ذیربط برعهده دارد و در جهت انجام وظایف محوله با نگرش دقیق و جامع به اصول و مبانی قضای اسلامی، حقوق اساسی و سیاست‌های کلی نظام و قوانین حاکم داخلی و کنوانسیون‌ها و مقررات بین‌المللی و با استفاده از آراء و اندیشه‌های نخبگان حقوقی، خبرگان قضائی و دیگر صاحب نظران فعالیت کرده تا با تمرکز فعالیت‌های نظام در زمینه حقوق بشر و استفاده بهینه از امکانات در اجرای دقیق تصمیمات و ارائه نتایج حاصله توفیق یابد.

جدول (۱): سطوح تقسیم مسئولیت در خصوص پناهجویان افغان در ایران

سازمان‌های بین‌المللی	سازمان‌های غیردولتی	سازمان‌های دولتی
سازمان ملل متحد	شورای پناهندگان (بریتانیا)	وزارت کشور
سازمان بهداشت جهانی	و عفو بین الملل	سازمان بهزیستی کشور
سازمان بین‌المللی کمک به کودکان	سازمان‌های غیرانتفاعی	نیروی‌های نظامی و انتظامی

سازمان‌های دولتی	سازمان‌های غیردولتی	سازمان‌های بین‌المللی
سازمان کمیته ملی پناهندگی	دیده‌بان حقوق بشر	دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم
سازمان تامین اجتماعی	پزشکان بدون مرز	سازمان‌های حقوق بشر
سازمان تربیت بدنی	بنیاد آکسفام	سازمان بین‌المللی مهاجرت
وزارت آموزش و پرورش	کمیته بین‌المللی نجات	کمیساری عالی سازمان ملل در امور پناهندگان
سازمان صدا و سیما	سازمان جهانی حقوق کودک	سازمان جهانی کمک به مهاجران
ستاد حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران	جمعیت هلال احمر ایران	

بحث و نتیجه‌گیری

کشورهای مختلف در خصوص آثار منفی جنگ بر هجوم آوارگان و پناهجویان و جریان‌های مهاجرتی صحبت می‌کنند، حال آنکه کشور ایران عواقب و پیامدهای آن‌را به خوبی درک کرده است؛ چرا که بیش از چهار دهه است که در غیاب حمایت‌های بین‌المللی، تحت شرایط وخیم ناشی از جنگ هشت ساله و تحریم‌های یکجانبه قهرآمیز چنین وضعیتی را تجربه و سخاوتمندانه از میلیون‌ها پناهنده، مهاجر و آواره افغانستانی پذیرایی کرده است. مبنای ایران در مواجهه با پناهندگان همیشه مبتنی بر رعایت حقوق انسانی و اسلامی بوده است. این پذیرایی طولانی مدت و بزرگترین جامعه پناهجو در جهان، چالش‌های بسیاری را برای ایران ایجاد کرده است، از جمله بار سنگین پذیرایی، مشکلات اقتصادی، اجتماعی و نیازهای اساسی پناهجویان. تقسیم مسؤلیت به معنای تعیین و تقسیم وظایف و مسؤلیت‌ها میان دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی و سایر نهادها است. تقسیم مسؤلیت میان دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی در کاهش بار سنگین پذیرایی پناهجویان افغان در ایران می‌تواند به عنوان یک راهکار موثر مطرح شود. حقوق بشر اسلامی یک قرارداد بین‌المللی است که بر اساس اصول اسلامی تایید شده است و در آن حقوق و آزادی‌های بنیادین انسان در قالب اصول دین اسلام تضمین می‌شوند. در این راستا، رویکرد حقوق بشر اسلامی می‌تواند به عنوان یک چارچوب قابل قبول و قانونی برای توزیع مسؤلیت‌ها و اجرای تدابیر مورد نیاز مورد استفاده قرار گیرد. در این پژوهش سعی شده به نقش کاربردی تقسیم مسؤلیت برای مواجهه با این نابرابری‌ها، بسترها و ریشه‌ها با رویکردهای حقوق بشر اسلامی پرداخته شود.

تقسیم مسئولیت در خصوص پناهجویان افغان در ایران، در سه سطح بین‌المللی، سازمان‌های غیردولتی و سازمان‌های دولتی، انجام گرفته است و سازمان‌های دولتی در ایران همگام با اصول و مفاد حقوق بشر اسلامی، نقش اصلی را در این زمینه ایفا می‌کنند.

منابع

- احمدرش، رشید؛ عیدی، معصومه (۱۳۹۶). زیستن در وضعیت پاندولی؛ مطالعه جامعه شناختی تجارب زیسته مهاجران افغان در ایران (مطالعه موردی: تجارب زیسته مهاجرین افغان ساکن کشتارگاه یزد. بررسی مسایل اجتماعی ایران، ۹(۱)، ۶۸-۵۱.
- احمدی، سید عباس؛ زارعی، بهادر؛ رنجبر، محمدصادق (۱۳۹۵). تحلیل جغرافیایی امنیت در نواحی مرزی (مطالعه موردی: بندرعباس). سیاست دفاعی، ۲۵(۹۵)، ۲۵۰-۲۲۳.
- اسلامی، سیدحسن (۱۳۹۱). اعلامیه اسلامی حقوق بشر و مساله نابرابری. حقوق بشر، ۲(۲)، ۸۱-۱۱۰.
- آقایی، بهمن (۱۳۷۶). فرهنگ حقوق بشر. چاپ اول، تهران: گنج دانش.
- باقری، شهلا و افقهی، منصوره (۱۳۹۹). سیاست فرهنگی و حقوق بشر مهاجران افغانستانی در ایران، مطالعه جمعیتی، ۶(۱)، ۱۹۵-۲۲۹.
- بیچرانلو، عبدالله؛ طاهری، آزاده (۱۳۹۹). خوانش مهاجران افغانستانی ساکن ایران از بازنمایی آن‌ها در تلویزیون ایران. مطالعات جمعیتی، ۱۲(۲)، ۱۴۵-۱۲۱.
- پرویزی، جمشید؛ پرویزی، بشیر (۱۳۹۴). سه دهه تحول در سیاست مهاجرت و پناهندگی اتحادیه اروپا، سیاست خارجی، ۲۹(۱)، ۲۰-۱.
- چراغی، سارا؛ نظری، ولی اله؛ شهریار، فاطمه (۱۴۰۰). بررسی اثرات تنوع فرهنگی در ساخت هویت شهری (نمونه موردی: منطقه ۶ شهر کرج). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴(۵۳)، ۱۳۹۲-۱۳۷۵.
- خزایی، مهران (۱۳۷۶). بررسی وضعیت حقوقی کمیساریای عالی سازمان ملل متحد در امور پناهندگان با تاکید بر نقش آن در توسعه و تحول حقوق پناهندگان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- دیرخانه شورای عالی ایرانیان خارج از کشور (۱۴۰۲). قابل دسترسی در: <https://iranian.mfa.ir/portal/viewpage/14254>
- ذاکریان امیری، مهدی (۱۴۰۱). حقوق بشر در اسلام. چاپ اول، کرج: انتشارات جهان سیاست با همکاری فصلنامه مطالعات بین‌المللی.
- زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۸۰). مهاجرت. چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
- صفایی، جواد (۱۳۷۴). توسعه و تحول حقوق پناهندگان، چاپ اول، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.

- عمید، حسن (۱۳۸۴). فرهنگ عمید: شامل واژه‌های فارسی و لغات عربی و اروپایی مصطلح در زبان فارسی و اصطلاحات علمی و ادبی. چاپ سی‌ام، تهران: امیرکبیر.
- فیاضی، محمد (۱۳۸۱). مسئله پناهندگان در ایران بعد از انقلاب اسلامی و همکاری سازمان‌های بین‌المللی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
- کشاوری قاسمی، حسین و نادر پور، بابک (۱۳۹۷). تبیین پیامدهای مهاجرت اتباع کشور افغانستان بر جامعه ایران (مطالعه موردی شهر قزوین). جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۸(۳)، ۲۸۷-۲۶۹.
- محسنی، سارا (۱۳۸۹). بررسی نقش کمیساریای عالی پناهندگان در ایران در اجرای حقوق پناهندگی پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه پیام نور.
- محمدی، یدالله؛ خداوردی، حسن؛ کشیشیان، گارینه؛ و مطلبی، مسعود (۱۳۹۸). علل و ویژگی‌های مهاجرت اتباع افغان به ایران و تاثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بعد از انقلاب اسلامی. رهیافت انقلاب اسلامی، ۴۹(۴)، ۸۶-۶۵.
- محمدیان، مهرداد؛ بوالهری، جعفر؛ دادفر، محبوبه و کریمی کیسیمی، عیسی (۱۳۸۴). غربالگری اختلال‌های روانی در مهاجران افغان مقیم تهران. اندیشه و رفتار، ۱۲(۳)، ۲۷۷-۲۷۰.
- مقصودی، مجتبی (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری مرتبط با مهاجرین افغانستانی در ایران. سیاست‌گذاری عمومی، ۳۰(۲)، ۱۱۸-۱۳۲.
- ناصرزاده، هوشنگ (۱۳۷۲). اعلامیه‌های جهانی حقوق بشر. تهران: جهاد دانشگاهی.
- نظری تاج آبادی، حمید (۱۳۶۹). بررسی جنبه‌های مختلف حقوقی مساله پناهندگی. چاپ اول، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
- Bauböck, Rainer and Tripkovic, Milena, (2017), *The Integration of Migrants and Refugees*, European University Institute Publication.
- Carens, J.H.(1987). Aliens and citizens: The case for open borders. *Review of Politics*, 49(2), 251-273.
- Freedman, Jane,(2016),"Sexual and Gender-based Violence against Refugee Women: A Hidden Aspect of the Refugee Crisis", *Reproductive Health Matters*, Volume 24, Issue No.47.
- Garlick, Madeline,(2014),"Strengthening Refugee Protection and Meeting Challenges: The European Union's Next Steps on Asylum", *MPI Europe Policy Brief*, Issue No.5.
- Mole, Nuala and Meredith, Catherine, (2010), *Asylum and European Convention on Human Rights*, Council of Europe Publication.

Piotrowicz, Ryzard ,(2012), "States' Obligations under Human Rights Law towards Victims of Trafficking in Human being", *International Journal of Refugee Law*, Volume 24, No.2.

Pogge,T.(1989). Realizing rawls. *Cornell Law Review*,74(6), 1234-1277.

Portez, A (1978) Migration and Underdevelopment, *Politics and Society*, Vol8, No1.

Shue, H. (1988). Mediating duties. *Ethics& International Affairs*, 2 (1), 1-17.

Türk, Volker, (2016)," Prospects for Responsibility Sharing in the Refugee Context." *Journal on Migration and Human Security*, Volume 4, No.3.

Türk, Volker, and Eyster, Elizabeth, (2010), "Strengthening Accountability in UNHCR", *International Journal of Refugee Law*, Volume 22, No.2.

Türk, Volker, and Garlick, Madeline, (2016), " From Burdens and Responsibilities to Opportunities: The Comprehensive Refugee Response Framework and a Global Compact on Refugees", *The International Journal of Refugee Law*, Volume 28, No.4.

www.unhcr.org

www.bafia.moi.ir

www.hamiorg.com

www.paris.MSF.org

www.fpairi.org